



**Анастасія Коренюк,**  
кандидат юридичних наук,  
головний спеціаліст відділу методологічного  
забезпечення проведення іспиту департаменту  
суддівської кар'єри секретаріату Вищої  
кваліфікаційної комісії суддів України  
**ORCID 0000-0001-8565-6217**  
<https://doi.org/10.37374/2019-36-13>

УДК 343.92

## ***Роль медіації в системі ювенальної юстиції***

Злочинність неповнолітніх визначається як одна з найактуальніших кримінологічних проблем, що відображає не лише основні тенденції злочинних проявів у державі, а й виступає індикатором морального здоров'я суспільства й дає змогу спрогнозувати загальні перспективи і розвиток злочинності в майбутньому [3, с. 1].

Україна, як і вся світова спільнота на шляху впровадження нових ефективних засобів боротьби зі злочинністю неповнолітніх. Зокрема, у сучасних умовах реформування ювенальної юстиції, основні напрями вдосконалення профілактики злочинності неповнолітніх включають: гуманізацію кримінальних покарань; широке застосування превентивної практики, пробації; підготовку висококваліфікованих кадрів ювенальної поліції, пробації, соціальних педагогів, психологів, що спеціалізуються на практичній роботі по корекції відхилень у поведінці дітей та підлітків; максимальну участь громадських організацій у реалізації заходів профілактики злочинності неповнолітніх; постійний контроль з боку уповноважених органів держави за сім'я-

ми групи соціального ризику, а також впровадження медіації (відновного правосуддя). Таким чином, у запобіганні злочинності неповнолітніх приймають участь окремі суб'єкти, які складають собою єдину систему зі спільними ціллю та завданням.

При цьому в Україні у кримінальному процесі переважає каральний підхід. Дитина, яка через складні життєві обставини вперше щось вкрала, може потрапити за ґрати на три роки. За статистикою Генпрокуратури, в 70% випадках неповнолітній правопорушник, який потрапив за ґрати на строк більше одного року, потрапляє у в'язницю повторно [6]. При цьому за кордоном активно застосовується альтернативний шлях вирішення конфліктів як за участю дорослих, так і неповнолітніх – медіація (відновне правосуддя). Саме тому детальне дослідження інституту медіації у системі ювенальної юстиції є наразі актуальним.

Окремі аспекти функціонування інституту медіації в концепції ювенальної юстиції на науковому рівні досліджувалися у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокре-

ма: Ю. В. Бауліна, І. А. Войтюка, О. В. Марковичевої, Д. Б. Єлисеєва, І. І. Ємельянової, Н. В. Ортинської, В. Я. Тація, Н. Турман, А. А., Ширкіна та інших. Водночас питання про роль медіації у сфері запобігання кримінальним правопорушенням неповнолітніх раніше не вивчалось.

Діти у конфлікті з законом, тобто які вчинили кримінальні або адміністративні правопорушення, відповідно до чинного законодавства та міжнародних зобов'язань України, зокрема Конвенції ООН про права дитини, потребують належного поводження з боку держави, з урахуванням вікових, фізичних та психологічних особливостей, а також умов, в яких вони перебувають. Не менш важливим є забезпечення захисту прав дітей у контакті з законом – дітей-потерпілих від правопорушень та недбалого ставлення з боку дорослих, а також дітей-свідків злочинних діянь [7].

Незважаючи на те, що світ змінюється, змінюються наші традиційні уявлення про шляхи попередження злочинності, мету і призначення покарання особам, які вчинили злочин, ми все більше піклуємося про природні права людини, про верховенство права у захисті прав особи, у тому числі в кримінальному судочинстві, тим не менше саме особа, її особистість залишається поза увагою формальних процедур розслідування і судового розгляду кримінальної справи [4, с. 16].

На сьогоденні час медіація є одним із найпопулярніших альтернативних способів врегулювання спорів (конфліктів) у розвинених країнах світу. Він передбачає залучення посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб сторони самостійно змогли обрати той варіант рішення, який задовольнить інтереси і потреби обох учасників спору [8].

Звичайно, ми можемо стверджувати, що система відновного право-

суддя (медіація) є новелою для вітчизняної ювенальної юстиції. Так, на відміну від ефективного застосування медіації за участі неповнолітніх в європейських країнах, як ефективного засобу можливого альтернативного вирішення спору на досудовому етапі, в нашій країні процес впровадження інституту медіації є не до кінця завершеним і потребує законодавчого закріплення. Хоча й статтею 124 Конституції України передбачено можливість досудового порядку врегулювання спору.

Зауважимо, що незважаючи на продуктивний законотворчий процес у ракурсі вказаного питання, наразі закону про медіацію на прийнято, що своєю чергою гальмує повноцінне функціонування інституту медіації в Україні. Необхідно зазначити переваги та роль медіації саме у запобіганні злочинності неповнолітніх. Зважаючи на той факт, що найчастіше вперше неповнолітні вчиняють дрібні крадіжки, то забезпечення умов примирення з потерпілим до початку або під час судового розгляду справи може врятувати неповнолітнього від кримінального майбутнього. Таким чином, створення ефективного системи медіації, яка значно розвантажить судову систему, є одним із пріоритетних завдань нашої держави.

Що ж до самого терміну медіації, то науковці по-різному трактують дане поняття. Як приклад, І. І. Ємельянова зазначає, що відновне правосуддя базується на ідеях примирення конфліктуючих сторін, припинення самого конфлікту (виключаючи засудження та покарання винуватців конфлікту) шляхом взаємного вибачення, каяття у вчиненому, усвідомлення моральної та юридичної відповідальності за вчинений злочин і обов'язку відшкодування заподіяної жертві фізичної, моральної та матеріальної шкоди [2].

При цьому на думку Н. В. Ортинської, медіація є процедурою налагодження відносин між потерпілим та правопорушником за допомогою

третьої незалежної сторони – медіатора [5, с. 122].

Значно ширше визначено поняття медіації у проекті закону «Про медіацію», зокрема, добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1]. Вказаний проект закону визначає правові засади та порядок проведення медіації в Україні.

Водночас на основі аналізу наукових та законотворчих доробок у сфері вивчення поняття медіації, пропонуємо авторське визначення «ювенальної медіації» під яким слід розуміти добровільну позасудову процедуру врегулювання спору між неповнолітнім, який вперше вчинив правопорушення та визнав факт його скоєння та іншою стороною конфлікту, за участі та допомоги третьої сторони (медіатора).

Водночас проведений нами аналіз проекту закону про медіацію, дав змогу окреслити ряд особливостей медіації:

1) медіація може застосовуватися для врегулювання спорів у різних правовідносинах (адміністративних, господарських, сімейних, трудових, цивільних та інших сферах суспільних відносин), а також у кримінальних провадженнях (укладення угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим);

2) медіатором може бути будь-яка фізична особа, яка має вищу освіту та підготовку у сфері медіації;

3) медіація може проводитись лише за взаємною згодою сторін конфлікту;

4) за звернення фізичних або юридичних осіб врегулювання спору медіатором може відбуватися як до звернення до суду так і під час виконання рішення суду.

Хотілося б наголосити на неабиякому значенні медіації у боротьбі зі злочинністю неповнолітніх. Адже медіація допомагає уберегти неповнолітніх від кримінальних покарань,

а отже і зберегти соціальне і моральне здоров'я підлітків та суспільства.

Процедура медіації застосовується у випадку, якщо уповноважені державні органи розцінюють ситуацію як медіабельну, тобто можна припустити можливість вирішення конфлікту за допомогою медіації. Не всі кримінальні правопорушення, де потерпілий чи правопорушник є неповнолітнім, підпадають під медіаційний механізм. У більшості випадків це злочини, які спричинили не тяжкі наслідки [5, с. 123].

Наразі в Україні підготовлено пілотні проекти Програми відновного правосуддя щодо неповнолітніх, які ґрунтуються на відновних підходах у кримінальних провадженнях і мають на меті максимально раннє виведення неповнолітніх із кримінального процесу. Вказані пілотні проекти впроваджено на базі системи надання безоплатної правової допомоги у шести регіонах – Донецькій, Одеській, Львівській, Луганській, Миколаївській та Харківській областях. Важливо зауважити, що програма застосовується до неповнолітніх не у всіх випадках, а лише при вчиненні кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості і передбачає зустріч неповнолітнього з потерпілим за участі медіатора з метою забезпечення відшкодування завданої шкоди та примирення сторін. Також важливими аспектами і умовами для застосування програми відновлення до неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення є:

1) наявність потерпілої сторони;

2) визнання підозрюваним факту вчинення кримінального правопорушення;

3) вчинення кримінального правопорушення вперше;

4) надання згоди підозрюваним та потерпілим на участь в програмі відновлення.

Зазначимо, що наразі у програмах відновлення для неповнолітніх посередниками (медіаторами) є адвокати, які пройшли спеціальні кур-

си навчання та співпрацюють із системою безоплатної правової допомоги. Основним завданням медіатора є примирення підозрюваного з потерпілим і недоведення справи до судового розгляду. При позитивних результатах медіації, неповнолітній правопорушник не буде притягнутий до кримінальної відповідальності, проте зобов'язаний відшкодувати шкоду потерпілому. Звичайно, примирення сторін спору не є кінцевою метою медіації, а відшкодування шкоди підозрюваним потерпілому не звільняє першого від обов'язків усунення проблем, які сприяли вчиненню ним кримінального правопорушення. У зв'язку з чим, неповнолітній підозрюваний зобов'язаний проходити індивідуальні програми, які розробляються за участі працівників органів пробації, психологів, інших спеціалістів та направлені на зниження рівня конфліктності, імпульсивності та контролю за емоціями у неповнолітнього.

За даними Міністерства юстиції України більшість пілотних проектів

програм відновлення для неповнолітніх є успішними. Медіатори допомагають неповнолітньому та потерпілому зрозуміти один одного, з'ясувати причини інциденту, що стався, а підозрюваному визнати провину та переосмислити свою поведінку і все ж таки досягнути кінцевої мети зустрічі – примирення.

Отже, впровадження медіації в Україні є рятівним канатом для неповнолітніх, які оступилися і вперше вчинили правопорушення, зокрема, не потрапити за ґрати, а отже уникнути кримінального майбутнього, переосмислити свою поведінку, самостійно відшкодувати шкоду, завдану іншій стороні конфлікту, та стати на шлях виправлення. Водночас врахування зарубіжного досвіду у сфері медіації та законодавче закріплення вказаного інституту в Україні не лише розвантажить судову систему та пришвидшить вирішення судових спорів, а й забезпечить повноцінне функціонування ще одного ефективного напрямку запобігання злочинності неповнолітніх – медіації.

### Список використаних джерел

1. «Про медіацію»: проект Закону України від 28.12.2019 № 2706 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=67831](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67831).
2. Ємельянова І. І. Роль відновного правосуддя. URL: <https://www.viaduk.com/clients/vs.nsf/0/6CC9A777EA0C3442C2256FF80046C078?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=6CC9A777EA0C3442C2256FF80046C078&Count=500&> (дата звернення: 21.01.2020).
3. Коренюк А. А. Взаємодія органів пробації з релігійними організаціями у запобіганні рецидивним злочинам неповнолітніх в Україні : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: 12.00.08. Національна академія внутрішніх справ. К., 2019. 20 с.
4. Куц В., Геселев О. Відновне правосуддя: від ідеї до втілення. Відновне правосуддя в Україні. Національна академія внутрішніх справ. 2008. №1(9). С. 16–18.
5. Ортинська Н. В. Процедура медіації як форма відновного правосуддя для неповнолітніх. Право і безпека. 2016. №1(60). С. 121–124.
6. Відновне правосуддя для дітей: перші успішні кейси. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/vidnovne-pravosuddya-dlya-ditey-pershispishni-keysy> (дата звернення: 22.01.2020).
7. Відновне правосуддя щодо неповнолітніх. URL: <https://www.prostir.ua/?blogs=vidnovne-pravosuddya-schodo-nerovnovolitnih> (дата звернення: 22.01.2020).

8. *Медіація та правові перспективи її розвитку в Україні*. URL: <https://radako.com.ua/news/mediaciya-ta-pravovi-perspektivi-yiyi-rozvitku-v-ukrayini> (дата звернення: 23.01.2020).

**Коренюк А. А. Роль медіації в системі ювенальної юстиції**

У статті здійснено аналіз сучасного стану впровадження медіації в Україні. Досліджено правові засади та порядок проведення медіації в Україні на основі проекту закону про медіацію. Розглянуто наукові позиції щодо визначення поняття «медіація». Запропоновано авторське визначення терміну «ювенальна медіація». Зазначено про ефективність пілотних проектів програм відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення. Зроблено висновок, що законодавче закріплення медіації в Україні не лише розвантажить судову систему та пришвидшить вирішення судових спорів, а й забезпечить повноцінне функціонування ще одного дієвого напрямку запобігання злочинності неповнолітніх.

**Ключові слова:** злочинність неповнолітніх, медіація, ювенальна медіація, пілотні проекти, запобігання злочинності, спори.

**Коренюк А. А. Роль медиации в системе ювенальной юстиции**

В статье осуществлен анализ современного состояния введения медиации в Украине. Исследованы правовые основы и порядок проведения медиации в Украине на основе проекта закона о медиации. Рассмотрены научные позиции относительно определения понятия «медиация». Предложено авторское определение термина «ювенальная медиация». Отмечена эффективность пилотных проектов программ восстановления для несовершеннолетних, которые являются подозреваемыми в совершении преступления. Сделан вывод, что законодательное закрепление медиации в Украине не только разгрузит судебную систему и ускорит решение судебных споров, но и обеспечит полноценное функционирование еще одного действенного направления предупреждения преступности несовершеннолетних.

**Ключевые слова:** преступность несовершеннолетних, медиация, ювенальная медиация, пилотные проекты, предотвращения преступности, споры.

**Korenyuk A. The role of mediation in the juvenile justice system**

The article analyses of the current state of introduction of mediation in Ukraine. The legal bases and procedure of mediation in Ukraine on the basis of the draft law on mediation have been investigated. The scientific positions concerning the definition of the term "mediation" are considered. The author's definition of the term "juvenile mediation" is proposed.

The author formulates a number of features of mediation:

1) mediation can be used to resolve disputes in various legal relations (administrative, economic, family, labor, civil and other spheres of public relations), as well as in criminal proceedings (concluding conciliation agreements between the victim and the suspect, the accused)

2) a mediator can be any natural person who has a higher education and training in the field of mediation;

3) mediation can be carried out only by mutual agreement of the parties to the conflict;

4) for the appeal of individuals or legal entities, the settlement of the dispute by the mediator may occur both before the appeal to the court and upon execution of the court decision.

The effectiveness of pilot projects of recovery programs for minors who are suspected of committing a crime is noted. It is concluded that the introduction of mediation in Ukraine by a rescue rope for minors has stumbled and for the first time committed offenses, in particular, not to be imprisoned, which means avoiding the criminal future, rethinking their behavior, independently compensating for harm caused to the other side of the conflict, and embarking on the path to correction.

At the same time, taking into account foreign experience in the field of mediation and legislative consolidation of this institution in Ukraine will not only relieve the judicial system and speed up the resolution of judicial disputes, but also ensure the full functioning of another effective crime prevention line of minors – mediation.

The legislative consolidation of mediation in Ukraine will not only relieve the judicial system and accelerate the resolution of litigation, but also ensure the full functioning of another effective direction of prevention of juvenile crime.

**Key words:** juvenile delinquency, mediation, juvenile mediation, pilot projects, crime prevention, disputes.